

Kamu Denetiminin Etkinliği Bağlamında Yolsuzluğun Giderilmesinde E-Devlet Uygulaması ve Etkileri

ÖZET

Kamu otoritesi gücünü halktan alır ve yaptığı uygulamalarla halkı daha ileri bir refah seviyesine taşımaya çalışır. Yapılan iş ve işlemlerde halka karşı hesap verme ve şeffaflık kamu denetimi açısından olmazsa olmaz bir koşuldur. Denetimin sağlanması ve etkin devlet bağlamında daha iyi işleyen bir kamusal sistem için piyasa başarısızlıklarının giderilmesi gereklidir. Bu noktada, e-devlet uygulamaları yolsuzluk gibi gelişmeyi önleyen ve halkın devletle ilişkisini asimetrik hale getiren durumları kontrol altına almada önem kazanmaktadır. Bu çalışmada ifade edilen öneme binaen e-devlet uygulamalarının kamu denetiminde yarattığı etkiler incelenmiş ve bu çerçevede özellikle gelişmekte olan ülkelerde e-devlet kullanımının yolsuzluğun giderilmesinde olumlu etkileri olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: E-devlet, Yolsuzluk, Kamu Denetimi

**Yrd. Doç. Dr. Seda
ÖZEKİCİOĞLU**

E-Government Implementation and Impacts for the Elimination of Corruption in the Context of Effectiveness of Public Auditing

ABSTRACT

Public authority takes its power from human beings and tries to carry the people to a higher level of prosperity with its practices. Accountability and transparency towards the public in the work and transactions being done is an essential condition in terms of public auditing. Market failures need to be addressed in terms of ensuring auditing and a better functioning public system. In this point, e-government practices are gaining importance in preventing situations like corruption that prevents development and controlling situations that make people asymmetrical with the state. The effects of e-government practices on public auditing have been examined and it has been determined that e-government usage is particularly beneficial in the elimination of corruption, especially in developing countries.

Key Words: E-Government, Corruption, Public Auditing

Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF,
Maliye Bölümü
sozekicioglu@cumhuriyet.edu.tr

1. Giriş

İletişim ve ulaşım alanındaki teknolojik gelişmeler gerek toplumların gerekse devletlerin yaşayış biçimini ve ilişki kalıplarını kökten değişikliğe uğratmıştır. Özellikle 1980'lerden sonra bilgisayarların hızla gelişmesi, 1990'lardan itibaren de internet kullanımının yaygınlaşması ve devletin etkinliğini ve verimliliğini arttıran e-devlet gibi uygulamaların geliştirilmesi yöneten-yönetilen ilişkilerini tamamen değişime uğratmıştır. Özellikle yolsuzluğun azaltılması, vergi gelirlerinin artırılması, sağlık hizmetlerinin kontrolü gibi pek çok alanda devletler daha iyi bir denetim mekanizmasına ihtiyaç duymuşlar ve bu konuda çalışmalarını artırmışlardır.

Yönetim yerine yönetişim kavramının öne çıktığı kamu yönetiminde, artık bireylere bağlı ağır işleyen sistemler değil kendi kendine hızlı biçimde organize olan elektronik sistemler devreye girmiştir. E-devlet gerek sağladığı hız gerekse alınan hizmetin doğruluk derecesi bakımından toplumu mutlu eden ve halkın güven duyduğu bir uygulama haline almıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler bağlamında kalkınma yolunda önemli fırsatlar sunan e-devlet uygulaması bu türden ülkelere kamu denetimi açısından büyük kolaylıklar getirmiştir.

2. E-Devlet Kavramı ve Tanımlanması

Son on yılda bilgi ve iletişim teknolojilerinde bir devrime tanık olunmaktadır. Bu devrim yalnızca insanların günlük yaşantısını değil aynı zamanda devletler ve vatandaşları arasındaki etkileşimin özelliklerini de değiştirmektedir. Bu değişiklikler, hızla yeni devlet biçimine, daha somut bir hal olarak e-devlete dönüşmektedir (Akman ve diğerleri, 2005: 239). Elektronik Devlet (e-devlet), vatandaşlara, iş yapanlara ve diğer paydaşlara bilgi ve hizmetler sunmak için bilgi ve iletişim teknolojilerinin devlet tarafından bilgisayarlar ve internet kullanılarak ulaştırılması olarak tanımlanmaktadır (Nam, 2014: 211).

Teknoloji, vatandaşlara uygun ve erişilebilir bilgi ve e-devlet hizmetleri sağlayan kaliteli web siteleri aracılığıyla devletlerin bazı önemli hedeflere ulaşmasına yardımcı olur. Aynı zamanda teknoloji, kamu idarelerini merkeziyetçi yapının ağır işleyişinden uzaklaştırıp devletin kilit faaliyetleri denetleme kabiliyetini arttırmaya yardımcı olmaktadır (Prybutok ve diğerleri, 2008: 143). İletişim teknolojisindeki gelişmeler ve yeni olanaklar sayesinde devletin yükümlülüklerini ve görevlerini daha kolay ve basit bir şekilde yerine getirebilmesinin sağlayacağı varsayımına dayanan e-devlet uygulamaları, bilgi ve iletişim teknolojilerini içeren yalın bir kavram olmaktan öte, sosyal ve kurumsal özellikler de taşıyan çok boyutlu bir dönüşüm sürecidir. Bu bağlamda e-devlet, kamu hizmetlerinin bilişim teknolojileri temelinde yeniden biçimlendirilmesini sağlamakta; bu yolla vatandaşlar ve ticari kuruluşlar ile devletin çeşitli birimleri arasında iletişim becerilerinin artırılması yoluyla bürokratik süreçlerin otomasyona geçişini ifade etmek için kullanılan önemli bir kavramdır (Baştan ve Gökbunar, 2004: 72).

Yönetişim, bir toplumun rehberlik ve politika uygulama kurallarını belirleme ve yönetme biçimini ifade etmektedir. Kişi başına gelir ve yönetişim kalitesi ülkeler arasında güçlü bir şekilde ilişkilidir (DESA, 2007). E-devletin oluşumunda devlet mekanizması; hizmet talep eden vatandaşlarının görüş, öneri ve tercihlerini dikkate alan, vatandaşlarına farklı erişim seçenekleri sunabilen ve internet kullanımını özendirici çalışmalar yapabilen bir yapıya sahip olması önem arz etmektedir. Bu doğrultuda, vatandaşlarının kamu yönetimine güvenini artırma amaçlı pozitif yönde uygulamalara girişen devletler ise daha etkin işleyebilmektedir. E-devlet anlayışının e-yönetişim kapsamında bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmasında büyük fayda vardır (Demirel, 2006: 112).

1990'ların sonlarından bu yana devletler, vatandaşlarına ve işletmelere elektronik bilgi ve hizmetler sunmayı amaçlayan elektronik devlet (e-devlet) projeleri başlatmıştır (Chen and Gant, 2002: 343). Bilginin ve bilgiye ulaşmanın devletler arasındaki güç dengelerinin belirlenmesinde dahi rol oynadığı bir çağda ekonomik olarak ilerlemek ve gelişmek isteyen hiçbir devlet, bilgi teknolojilerine arkasını dönebilecek bir durumda değildir. Öncelikle ekonomik yapıyı etkileyen ve geliştiren teknoloji ve bilgi üretimi zamanla sosyal, siyasal ve kültürel değişimlere de neden olmaktadır. Yaşanan tüm bu değişim süreci, kamu yönetimini de etkisi altına almaktadır. Bilgi teknolojilerinin kamu yönetiminde uygulanmasıyla gündeme taşınan e-devlet uygulamaları, bunun en somut örneğidir (Güler ve Döventaş, 2009: 46). Günümüzde devletler internet kullanımını yaygınlaştırmaya ve daha ucuz hale getirmeye çalışmaktadır. Bu gayretlerin temel ekonomik nedenlerine bakıldığında (Ciborra, 2005: 262-263);

- Bilginin erişilebilirliğinin artırılması,
- Hükümet performansının ve verimliliğinin artırılması,
- İdari maliyetlerin düşürülmesi,
- Hükümetin rekabet gücünün artırılması,
- Şeffaflığın, hesap verebilirliğin ve mali disiplinin sağlanması, gelmektedir.

E-devlet uygulamasının sosyal hayatta var olma nedenleri ise temel olarak (Yıldız, 2002: 77);

- Kaliteli insan gücü için bilgiye erişimin kolaylaştırılması
- Üreticileri ve tüketicilerin kolaylıkla bir araya geldiği bir ortam olması
- Vatandaş ve devlet arasındaki iletişimi artırması
- Vatandaşlar arasındaki iletişimi artırması
- Bir kamu malı (Public Good) özelliği kazanmış olmasıdır.

E-devlete etki eden çok önemli bir faktör de devletin ve kurumlarının yönetim şekilleridir. Merkeziyetçi ve dış kapalı antidemokratik yönetim şekilleriyle yönetilen ülkelerin e-devlet sıralamasındaki yerleri, demokratik yönetim ile yönetilen devletlere göre oldukça geride yer almaktadır. Devletin vatandaşları üzerindeki kontrolünün fazla olduğu bu tür toplumlarda, kamu hizmetlerinin fazlalığından dolayı e-devletin gelişmesi daha çok beklenirken bu konuda yeterli ilerleme görülememektedir. Kurumsal temelde ise geleneksel yapıda işleyen devlet kurumlarının

hantal ve bürokratik yapılarından dolayı iş süreçleri fazladır ve bu tür hizmetlerin e-devlet hizmeti olarak verilebilmesi için iş prosedürlerinin ve iş tanımlarının yeniden yapılması gereklilik arz etmektedir (Naralan, 2008: 465). E-devlet sistemlerinde üç temel kategori bulunmaktadır. Bunlar genel olarak devletten vatandaşa, iş âlemine ve kamu kurumları arasında yani devletten-devlete doğru bir akış şeması şeklindedir. E-devlet işleyiş ilişkisi ve kısaltma tanımları aşağıda Tablo 1’de gösterilmektedir (Evans ve diğerleri, 2006: 209);

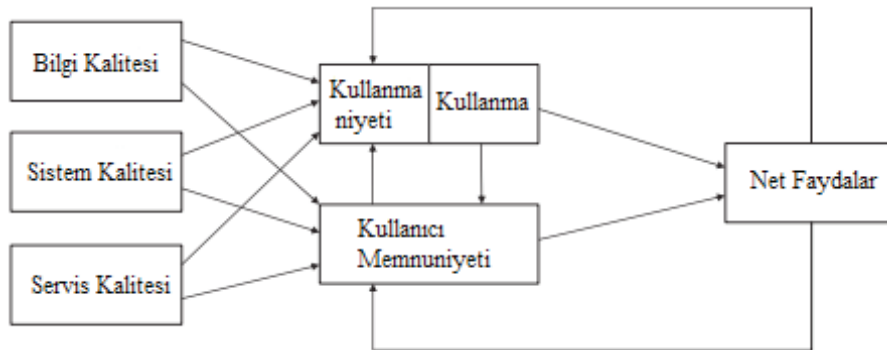
Tablo 1. E-Devlet Hizmeti Fırsatları ve Kısaltma Tanımları

Hizmet İmkânı	Kısaltma
Devletten - Vatandaşa	G2C (government to citizen)
Devletten - İş Âlemine	G2B (government to business)
Devletten - Devlete	G2G (government to government)

Kaynak: Evans, D., and David C. Yen (2006). “E-Government: Evolving Relationship of Citizens and Government, Domestic, and International Development” Government Information Quarterly, 23(2), s. 209.

Elektronik ortamda iş ve belge üretme çabaları her geçen gün yaygınlaşmaktadır. Kamu kurumlarının bu konuyu stratejik bir yaklaşımla ele almaları ve gerekli planlamaları yapmaları gerekmektedir. Çünkü dijital dünyaya yabancı kalmak hiçbir kurumun göze alabileceği bir risk değildir (Kandur, 2011: 11). Aşağıdaki Şekil 1’de başarılı bir e-devlet sisteminin birbiriyle ilişkili altı boyutu gösterilmektedir. Bu modelde e-devlet uygulaması sayesinde devlet memurları/çalışanlarının internet tabanlı çeşitli hizmetlerde ve yapılan bazı elektronik başvurularda (Örn. Vergi Levhası/belgesi ve Araç plaka pulu) gerek kendilerinin gerekse vatandaşların zaman ve yönetim maliyetleri azaltılarak verilen hizmetlerin iyileştirilmesi amaçlanmaktadır.

Şekil 1: Geliştirilmiş DeLone and McLean Bilgi Sistemi Modeli

Kaynak: Stefanovic, D. ve diğerleri, (2016). “Assessing the Success of E-Government Systems: An Employee Perspective”, Information & Management, 53(6), s. 719.

Bilgi teknolojileri (BT) ve iletişim alanındaki gelişmeler, özellikle de internet kullanımının yaygınlaşması ve bilgi toplumuna geçiş sürecinde yapılması gerekenler kamu sektörünü önemli derecede etkilemektedir. Kamu kurum ve kuruluşları, teknolojideki söz konusu ilerlemelere paralel olarak kurumsal yapılarını bu gelişmelere uydurmak durumunda kalmaktadır. Bu çerçevede hem diğer kurumlara hem de doğrudan vatandaşa verilen hizmetlerde köklü değişimler olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Böylece, işlemlerini büyük ölçüde bilgi teknolojilerine dayalı olarak gerçekleştiren kamu kurumlarının, bilgi teknolojileri kullanımından kaynaklanan riskleri değerlendirebilmesi, bilgi teknolojilerine ilişkin iç kontrollerin etkinliği hakkında bir değerlendirmede bulunabilmesi; bununla birlikte mali, uygunluk ve performans denetimleri sonuçlarından daha anlamlı çıktılar elde edebilmesi amacıyla BT denetim yöntemlerinden yararlanılmaktadır (İDDK, 2014: 7).

E-devlet, klasik devlet anlayışına rakip olarak ortaya çıkan bir olgu olarak değerlendirilmemelidir. Aksine geleneksel devlet anlayışı içinde üretilen mal ve hizmetlerin vatandaşa sunuluş biçiminde değişiklik öngören bir yönetim tarzıdır. Bu anlayış içinde katılımcı bir yönetimi ifade eden e-devlet, siber-demokrasiye geçişi hızlandırmakta ve demokratik devlet anlayışını pekiştirmektedir. Diğer taraftan mal ve hizmetlerin üretiminde ve sunumunda mak-

simum düzeyde zaman, enerji ve mali tasarruf öngörmektedir. Bankaların ATM şubeleri gibi haftanın yedi günü yirmi dört saat vatandaşa kesintisiz hizmet sunabilmek, ancak e-devlet anlayışını uygulayabilen ve bu konuda gerekli alt yapıyı (ekonomik, siyasi ve kültürel vb.) tamamlayan gelişmiş devletlerde söz konusu olabilmektedir. Bu konuda gelişmiş ülkelerin atacağı önemli adımlar bulunmaktadır (Şahin ve Örselli, 2003: 354).

Tablo 2’de bölgelerin E-devlet hazırlığını da içeren kategorilere göre en yüksek (1) en düşük (9) sıralaması gösterilmektedir. Aşağıdaki tabloda ilginç bir istisna, Karayipler için insani gelişim sıralamasıdır. Bu ülke sıralamaların birçoğunda sürekli olarak alt sınırdadır iken, İnsani Gelişim Endeksi (Human Development Index) sıralamasında 2. Sırada yer almaktadır. Bir diğer önemli gözlem ise tüm endekslerde Güney Merkez Asya ile Afrika’nın sürekli olarak düşük sıralarda bulunmasıdır. Kuzey Amerika ve Avrupa Web Kullanımı, Telekomünikasyon, İnsani Gelişim ve E-Devlet Hazırlık endeksleri bakımından ilk sırada olan bölgeler olarak görülmektedir.

Tablo 2. Bölgelerin Global Sıralamaları E-Devlet Ölçümleri

Bölge	Web Kullanımı	Telekomünikasyon Endeksi	İnsani Gelişim Endeksi	E-Devlet hazırlığı Endeksi
Kuzey Amerika	1	1	1	1
Avrupa	2	2	4	2
Güney ve Merk. Asya	3	7	3	3
Güney Doğu Asya	4	4	5	4
Batı Asya	5	3	6	5
Karayipler	6	5	2	6
Okyanusya	7	6	7	7
Güney Merk. Asya	8	9	9	8
Afrika	9	8	8	9

Kaynak: Evans, D., and David C. Y. (2006). “E-Government: Evolving Relationship of Citizens and Government, Domestic, and International Development.”, *Government Information Quarterly* 23(2), s. 220.

3. Yolsuzluğun Önlenmesinde Asimetrik Bilgi ve E-Devlet Uygulamaları

İktisadi birimler arası bilgi farklılığı, iktisadi işlemlerde rol oynayan birimlerden birinin diğerine oranla daha fazla bilgi sahibi olmasına yol açmaktadır. Ortaya çıkan asimetrik bilgi durumu, yolsuzluk gibi piyasa başarısızlıklarına yol açmaktadır. Buradan hareketle bilgi asimetrisinin varlığı, iktisadi aktivitelerde fırsatçılık ve işlem maliyetlerinin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu durum ise yolsuzlukların ortaya çıkması için uygun bir zemin hazırlamaktadır (Güvel ve Ata, 2009: 167).

Asimetrik enformasyon yada asimetrik bilgi, literatürde George A. Akerlof’un Limon Piyasası Modeli’nde yer alan alıcı ve satıcı arasındaki gizli bilgiden doğan bir ters seçim veya ahlaki tehlike gibi sorunlarla neticelenen piyasa başarısızlığı ile kendini göstermektedir (Akerlof, 1970). Bu bilgi eksikliklerinin giderilmesi veya en aza indirilmesi için atılacak en önemli adımlardan birisi ise e-devlet uygulamalarıdır.

Yolsuzluk sadece kamu kesimi için geçerli bir durum değildir, ekonomi içinde özel kesiminde yolsuzluk gözlemlenir. Ancak bununla birlikte kamu kesiminde daha yaygın olduğu bilinmektedir. Kamu kesiminin işleyişi temelli sorunlar nedeniyle (örneğin kamuda gizlilik, aşırı takdir gücü gibi unsurlar) yolsuzluk kamu kesiminde tetiklenmektedir. Yolsuzluğun yaygın bir durum olarak gözlemlendiği Latin Amerika ve Asya-Pasifik ülkelerinde e-devlet düzenlemelerinin yolsuzluğu azalttığı tespit edilmiştir (Giray, 2010: 155).

Kamu gücünün kişisel özel çıkarlar için kullanılması olarak tanımlanan ve teorik temelleri James Buchanan’ın Kamunun Başarısızlık Teorisi’ne dayanan yolsuzluğun hem ekonomik büyümenin hem de kalkınmanın önündeki önemli engellerden olduğu bilinmektedir. Yolsuzluğun önlenmesi amacıyla kamu hesaplarında hesap verebilirliğin ve saydamlığın artırılması önem kazanmıştır. Saydam bir bütçe ile kamu gelirleri ve harcamaları hakkında geribildirim ve vatandaşların bu bilgilere ayrıntılarıyla ve kolayca erişmeleri sağlanmaktadır. Saydamlık ve erişilebilirlikten uzak, objektif doğruluktan uzak bir bütçenin analizi ise mümkün sağlıklı olmayacaktır. Bütçe ve bütçe sürecine ait bilgilerin doğru ve tam olarak sunulmasının yanı sıra herkesin anlayabileceği ve değerlendirebileceği şekilde sunulması da önem kazanmaktadır (Kayalıdere ve Özcan, 2014: 231).

Yapılan akademik çalışmalarda elde edilen sonuçlar, yolsuzluğun hem doğrudan vergiler hem de dolaylı vergiler

için kamunun vergi gelirini artırmadaki başlıca engel olduğunu ortaya konulmaktadır (Azka and et al., 2014: 154). Daha etkin ve düşük maliyetli düzenleme yaklaşımları veya alternatif politika araçları yoluyla önemli kamu politikası hedeflerine ulaşmada devletin güvenilirliğini ve etkinliğini artırmak devletin bu konulardaki reformlarının temel hedefidir (OECD, 1998). E-devlet uygulamaları devletlere bu reformlarını gerçekleştirebilmek için fırsatlar ve yeni düzenlemeler sunmaktadır. İnternet üzerinden yapılacak işlemler rüşvet, kayırma ve haksız rekabeti ortadan kaldıracığından daha etkin, daha sistematik ve hızlı işleyen bir bürokratik yapı sunmakta ve ekonominin sağlıklı olarak gelişmesini sürekli olarak desteklemektedir.

Kamu kurum ve kuruluşlarının, vatandaşların ve özel kurumların bilgilerinin saklandığı e-devlet uygulaması büyük bir veri bankası gibi düşünülebilir. Vatandaşlar bu veri bankasından hizmet alırken istenilen/istenilmeyen birçok bilgiye erişebilmekte; ancak bu durum bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Bilgiye erişimin belirli kurallara bağlanması, bilginin güvenliği ve gizliliği açısından bir zorunluluk teşkil etmektedir (Efendioğlu ve Sezgin, 2007: 219).

E-devlet uygulaması, yolsuzluğun azaltılmasında ve daha demokratik bir ortama kavuşmaya yardımcı olabileceği gibi; vergi gelirlerinin, kurumlar arası bilgi paylaşımının, vatandaş katılımının, şeffaflığın ve hesap verilebilirliğin artırılmasında da katkı sağlayabilmektedir (Delibaş ve Akgül, 2010: 106). E-devlet, kamu yönetiminde devleti ağır işleyen yapısından kurtarabilecek ve kamu kurumlarının bilgi teknolojileri aracılığıyla yeniden yapılanmasını sağlayacak bir atılım olarak gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde giderek artan bir farkındalık yaratmaktadır. Kamu yönetiminde yaşanan bazı sorunlar, devlete karşı olan olumsuz tutum ve düşünceleri pekiştirmekte; vatandaşın devlete olan bakışını derinden etkilemektedir. Bu tutumların başında yer alan vatandaşın kamu hizmetlerine erişimde hizmet sunum kalitesizliği vatandaşlarda sıkıntı ve devlete olan bağlılığını azaltmaktadır (Başar ve Bölükbaş, 2010: 168). Aşağıda Tablo 3'te seçilmiş bazı ülkeler için e-devlet endeksleri verilmiştir. Gelişmiş ülkelerin e-devlet gelişme endeksinde de ön sıralarda olduğu görülmektedir (UN, 2017).

Tablo 3: Seçilmiş Bazı Ülkelerin E-devlet Gelişme Endeksi

Ülkeler	2016 Sırası	E-devlet Endeksi
Arjantin	41	0.6978
ABD	12	0.8420
Almanya	15	0.8210
Yunanistan	43	0.6910
Brezilya	51	0.6377
Türkiye	68	0.5900
Güney Afrika	76	0.5546
Gana	120	0.4182
Mısır	108	0.4594

Kaynak: UN (2017). "E-Government Development Index", <https://publicadministration.un.org/egovkb/Data-Center>, 21.09.2017.

Sonuç

E-devlet kullanımı dünya genelinde ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde giderek yaygınlaşmakta ve artık pek çok hizmet hızlı ve konforlu şekilde vatandaşlar tarafından alınabilmektedir. Şüphesiz ki bu kadar büyük verileri depolayan ve istendiğinde halkın hizmetine sunan bir sistem sürdürülebilir ve geliştirilebilir olmalıdır. Halkın istekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda e-devlet tarafından sunulan hizmetlerin geliştirilerek artırılması kaçınılmaz bir gerçektir. E-devlet uygulamaları şeffaf ve hesap veren bir devlet düzeninde etkinlik ve verimlilik ile karşılık bulmakta ve sonuç olarak halkın refah düzeyine olumlu yansımaktadır.

Bu tespitlerden hareketle kamu kesiminde yaşanan yolsuzluğun giderilmesi kamusal denetimin etkinliğinde vücut bulmaktadır. Asimetrik ilişkilerin yol açtığı ve rekabeti bozucu etki yaratan piyasa başarısızlıkları özellikle gelişmekte olan ülkeleri çıkmaz bir yola sokmaktadır. Bu paradoksal durumun içinden çıkılması, e-devlet uygulamalarının halkın tabanında karşılık bulacak biçimde yaygınlaştırılmasıyla mümkün görülmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde halkın devlete olan güven duygusu, halkın her istediği bilgiyi devletin paylaşması ile artırılabilir. Bilginin korunması, depolanması ve paylaşılması ise etkin ve işlevsel e-devlet uygulamaları ve kamu denetimi ile sağlanabilir. Bu doğrultuda tüm kamu kesimi, mali şeffaflık ve hesap verebilirlik çerçevesinde denetim yetki ve sorumluluklarını gerek mevzuatsal gerekse uygulama alanlarında daha net ortaya koyabilmelidir.

Gelişmekte olan ülkeler ise yolsuzluğun azaltılabilmesi, uzun vadede ortadan kaldırılabilmesi, sosyal ve ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için bilgi teknolojilerine yatırımlarını artırmalı, e-devlet uygulamalarını geliştirmeli ve halkın kullanımına daha artan oranda sunmaya çalışmalıdır.

Kaynakça

- AKERLOF, G. (1970). "The Market for Lemons: Quality under Uncertainty and The Market Mechanism", *The Quarterly Journal of Economics*, 84 (3), 488-500.
- AKMAN, I., YAZICI, A., MISHRA, A., ARİFOĞLU, A. (2005). "E-Government: A Global View and an Empirical Evaluation of Some Attributes of Citizens", *Government Information Quarterly*, 22(2), 239-257.
- AZKA A., NADEEM, A. M., PARVEEN, S., KAMRAN, A. M., ANWAR, S. (2014). "Factors Affecting Tax Collection in Pakistan: An Empirical Investigation", *Journal of Finance and Economics*, 2(5), 149-155.
- BAŞAR, M. S., BÖLÜKBAŞ, A. (2010). "Gelişmişlik Göstergeleri ve E-Devlet İndeksi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 157-170.
- BAŞTAN, S., GÖKBUNAR, R. (2004). "Kamu Hizmetlerinin Sunumunda E-Devletle İlgili Yeni Gelişmeler: Tümlüşik E-Devlet Sistemlerine Doğru", *Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 19(1), 71-89.
- CHEN, Y., GANT, J. (2002), "Transforming Local E-Government Services: The Use of Application Service Providers", *Government Information Quarterly*, 18(4), 343-355.
- CIBORRA, C. (2005). "Interpreting E-Government and Development: Efficiency, Transparency or Governance at a Distance?", *Information Technology & People*, 18(3), 260-279.
- DELİBAŞ, K., AKGÜL, A. E. (2010). "Dünyada ve Türkiye'de E-devlet Uygulamaları: Türkiye'de E-demokrasi ve E-katılım Potansiyellerinin Harekete Geçirilmesi", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 101-144.
- DEMİREL, D. (2006). "E-devlet ve Dünya Örnekleri". *Sayıştay Dergisi*, 61(6), 83-118.
- DESA (2007). *Public Governance Indicators: A Literature Review*, Department of Economic and Social Affairs, NY, USA.
- EFENDİOĞLU, A., SEZGİN, E. (2007). "E devlet Uygulamalarında Bilgi Ve Paylaşım Güvenliği", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 219-236.
- EVANS, D., DAVID C. Y. (2006). "E-Government: Evolving Relationship of Citizens and Government, Domestic, and International Development", *Government Information Quarterly*, 23(2), 207-235.
- GİRAY, F. (2010). "Yolsuzlukla Mücadelede E-Devlet ve Türkiye'deki Durum". *Sosyoekonomi*, 2, 153-178.
- GÜLER, M., DÖVENTAŞ, E. (2009). "Elektronik Devletten (E-Devlet) Mobil Devlete (M-Devlet) Geçişte Türkiye'de Yerel Yönetim Uygulamaları", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 25-48.
- GÜVEL, E. A., ATA, A. Y. (2009). "Yolsuzluk Olgusunun Ortaya Çıkmasında Asimetrik Bilginin Rolü: Teorik Bir Bakış Açısı", *Sosyoekonomi*, 9(9), 167-189.
- İDDK (2014), "Kamu Bilgi Teknolojileri Denetimi Rehberi", <http://www.idkk.gov.tr/SiteDokumanlari/Mevzuat/Ucuncul%20Duzey%20Mevzuat/KamuBTDenetimiRehberi/KamuBTDenetimiRehberi.pdf>, 11.01.2017.
- KANDUR, H. (2011). "Türkiye'de Kamu Kurumlarında Elektronik Belge Yönetimi: Mevcut Durum Analizi ve Farkındalığın Artırılması Çalışmaları", *Bilgi Dünyası*, 12(1), 2-12.
- KAYALIDERE, G., ÖZCAN, MASTAR P. (2014). "Bütçe Saydamlığı ve Ekonomik Özgürlüğün Yolsuzluk Üzerindeki Etkisi", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(2), 219-234.
- NAM T. (2014). "Determining The Type of E-Government Use", *Government Information Quarterly*, 31 (2), 211-220.
- NARALAN, A. (2008). "E-Devlet'e Etki Eden Faktörler", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 457-468.
- OECD (1998). *The OECD Report on Regulatory Reform, Synthesis*, Paris.
- PRYBUTOK, V. R., XIAONI Z., SHERRY D. R. (2008). "Evaluating Leadership, IT Quality, and Net Benefits in An E-Government Environment", *Information & Management*, 45(3), 143-152.
- STEFANOVIC, D., MARJANOVIC, U., DELIĆ, M., CULIBRK, D., LALIC, B. (2016). "Assessing The Success of E-Government Systems: An Employee Perspective", *Information & Management*, 53(6), 717-726.
- ŞAHİN, A., ÖRSELLİ, E. (2003). "E-Devlet Anlayışı Sürecinde Türkiye", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 343-356.
- UN (2017). "E-Government Development Index", <https://publicadministration.un.org/egovkb/Data-Center>, 21.09.2017.
- YILDIZ, M. (2002). "Bir Kamu Politikası Aracı Olarak İnternet Kafeler", *Amme İdaresi Dergisi*, 35(2), 77-92.